

“Əkinçi”nin 147-ci ildönümü ərəfəsində Fəxri Xiyabandayam, məzarını ziyarət edirəm, hər bir jurnalist kimi borcum olaraq... Salamlar olsun müqəddəs ruhuna, Həsən bəy! Bilirəm, harada bir qəzet redaksiyası varsa, sənin ruhun oradadır. Hələ o da ola sələfinin yolunu böyük tarixi nailiyyətlərlə davam etdirən xələfin - 30 yaşlı “Səs” qəzeti. Onu da bilirəm ki, ruhun şad, xürrəmdir.

Nə az, nə çox, düz 7 illik mücadilə, olmazın əzab-əziyyəti ilə, qarşıdurmalarla “Əkinçi”nin nəşrinə nail olub, Azərbaycanda milli mətbuatımızın banisinə çevrilməyini, ilk mətbu orqanın ardınca minlərlə qəzetlərin işıq üzü görməsini, ölkəmizdə sadıq davamçılarından ibarət böyük jurnalist ordusunun yaranmasını, mətbuatımıza söz azadlığının, müstəqilliyin verilməsini, illərlə bir mətbuat fədaisi yanarlılığı ilə hər vilayətin qəzetinin o vilayətin güzgüsü olmasının gərəkliliyi ilə bağlı arzularının reallaşmasını 147-dən ötən 365-lər sənə təfsilatı ilə çatdırıb.

Həsən bəy, mən də bu 147-nin bir qərinəlik dövrünü həyatımın bir hissəsinə çevirən mətbuat adamı kimi, nə qədər haqqım olduğunu bilirməm, amma ustada üz tutub ötən 365-lərdə mətbuatımızla bağlı olanlardan, keçənlərdən ona - millətinin mənavi yükünü söz yükünə çevirib illərlə çiyinlərində daşıyan, elə həmin yükə də bu dünyadan əbədiyyətinə köç edən qocamanla söhbət etmək istədim. Sən bütöv bir millətin, xüsusilə də biz qəzetçilərin əzizisin. Sənin mürəccə qüvvələrin təqibləri, həbsləri, evinə basqınları ilə, ailənin hər an təhlükə ilə üz-üzə qalması, işindən kənarlaşdırılmağın, yaşayış yerindən uzaqlaşdırılmağın, ev dustağına çevrilməyin hesabına, lakin bu mübarizədən dönmədən yaratdığın mətbuatla, bir də Həsən bəy Zərdabi adı, şəxsiyyəti ilə minlərlə jurnalist qürur duyur: sənin davamçılarına çevrilə bildiyimiz, ötən hər günün tarixini yazdıqımız, bu günü gələcəyə götürə bildiyimiz, ictimai həyata güzgü tutmağı bacardığımız üçün. Sənin “Əkinçi”nin böyük zəhmətkeşliklə toxum səpib cü-cütdi “tarlalar” həm də bu gün minlərlə jurnalistin çörək ağacıdır. Söz əkilən cümlə biçən, müasir dövrün ictimai həyatının fəal “Əkinçi”lərinə çevrilən hər birimiz sənin ruhuna duaçıyıq, ustad. Bilirsənmi nəyə görə? Səndən öyrənmişik mücəddiləni, mübarizədən əl götürməməyi. Səndən öyrənmişik insanların haqqı olanların haqqında yazmağı, həyata güzgü tutmağı, düzü düz, əyrini əyri görməyi...

Həsən bəy, bir qədər əvvəldən danışım sənə. Səndən sonra bilirsənmi nələ oldu? “Əkinçi”nin adı ilə bağlı nə qədər fikir ayrılıqları yaranı. Qəzetə nə üçün məhz “Əkinçi” adının qoyulması ilə bağlı bir çox tədqiqatçılar ayrı-ayrı mülahizələr irəli sürdülər. Onlardan bəziləri söylədilər ki, “Əkinçi” elə lap əvvəldən kənd təsərrüfatı məsələlərini əks etdirən bir qəzet olmalı imiş. Bununla qətiyyəti razılaşmadıq. Çünki yaxşı bildirdik ki, qəzetə verilən “Əkinçi” adı təsadüfi deyildi. “Əkinçi” adı elə onun demokratikliyinin göstəricisi idi. Bunu da bildirdik ki, sən o dövrdə qəzetə diqqətçəkən ad verə bilməzdin. illərlə çar müstəmləkəçilərinin süründürməçilik əzablarına tab gətirib, qəzet çıxarmaq üçün izin alan da bildirdin ki, qəzetin adı da, orada yazılanlar da zərərbinlə analiz ediləcək. Buna görə də çarizmin diqqətini çəkməyən ad altında, sərlövhələr altında nəzərinə tutduqlarının hamısını həyata keçirməyə başladın. Axı bu bərdə özün də “Həyat” qəzetində dərc edilmiş “Rusiya da əv-

vəlimci türk qəzeti” adlı məqaləndə yazırdın: “Bizim qubernator... general Staroselski, doğrudur, xalis rus idi, amma övrəti gürcü qızı idi. Ona görə də Qafqazın yerli əhlini artıq dost tuturdun... mən ona dərdimi deyəndən sonra məsləhət gördü ki, qəzetin adını “Əkinçi” qoyum ki, guya məhz əkin və ziraətdən danışacaq və özü də boynuna çəkdi ki, senzoruğu qəbul eləsin. Bu tövr ərizə verib izn aldım”.

Səni sevənlər, davamçıların sübut etdilər, Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyası yanında Respublika Əlyazmaları fondundan əlyazmalarını araşdırdılar və əsl məqsədini ortaya qoydular: “Əkinçi”nin qarşısında, hər şeydən əvvəl, siyasi vəzifə dururdu və əkinçilik vəzifələri ona tabe idi. Dini mövhumata qarşı mübarizə, dini məktəblərin pislənməsi, yeni, dünyəvi elmlərin geniş təbliği, xalq azadlığına çağırmaq, geniş maarif uğrunda mübarizə əkinçilik məsələləri dairəsindən çox-çox kənara çıxırdı. Qəzetin bölmələrinə ayrı-ayrı adlar qoyulmasına baxmayaraq, onlar adları çəkilən bu məsələlərlə üzvi sürətdə bağlı idi. Sənin öz dilinlə həmin misallardan biri... “Əkinçi”, 14 aprel, 1876-cı il. “...Mənim dostum...məne yazır ki, haçan elmi-əbdən bəhsindən əl çəkəcəksiniz və o bəhsin qəzetdə işi nədir? Ondan əlavə yazır ki, ol qədr qəzetdə elmi təhsil etmək xüsusunda yazırsınız ki, qorxuram bu ən qərib zamanda xalqın qəzet oxumaqdan rəğbəti kəsilsin... Salısan, qəzet dərviş kimi nağıl deyə bilməz, onun borcudur işlərin yaxşı və yamanlığını ayna kimi xalqa göstərsin, ta xalq öz nikkəbindən xəbərdar olub onun əlacının dala-can olsun... Pəs, dostum, doğru deyiblər ki, əlhəqq mürrün (doğru söz acı olur). Amma bizə hökm olub ki: qüüll-həqq və löv kanə mürrün (deyin sözün doğrusunu acı da olsa!)”

Söz yox ki, bəylərin, mülkədarların əlində cəmləşən torpaqların onların əlindən alınaraq kəndlilərin xüsusi mülkiyyətinə, istifadəsinə verilməsinə çox ciddi-cəhd göstərdin. Təhqirlərə, təzyiqlərə, hədə-qorxulara məruz qalsan da, bir kəndli ideoloqu kimi onlara hüquqlarını anladır, qorxmazlığın və cəsurluğunla qoluzorlulara qarşı çıxır, kəndlini aldadan, əməyini istismar edənlərlə mübarizə aparırdın.

Nəhayət, Həsən bəy, bunu əvvəldən anlamalı idik ki, çarizim doğru söz danışanların dilini kəsdiyi, susdurduğu halda, təbii ki, milli mətbuat yaratmaq təşəbbüsündə olanlara imkan verməzdi. Çünki bunun nə ilə nəticələncəyini yaxşı bilirdi. Avropada, Rusiyada - gözünün qarşısında milli mətbuatının yaranmasının xalqa, millətə müsbət nəticələrini görür, müstəmləkə siyasətindən bunun heç də yaxşı nəticə verməyəcəyini, sözün kütlələrin şüurunda inqilab yaradacağını gün kimi aydın bilirdi. Elə məhz buna görə də ictimai quruluşda dönüş yarana biləcəyinə əmin olan çarizmin ən ehtiyat etdiyi sahə mətbuat idi. Bax bunlara görə sən o qədər incidildin, acılar çəkməyə məhkum olundun... Amma qalib gəldin...

147-dən ötən 365-lərdə nələr, nələr oldu... Bitdimi sandın, ustad?... Mübarizə apardığın çarizmin mürtece ünsürlərinin yerini sənin vəfatından cəmi 10 il sonra yeni bir “ittifaq” burjuaziyası aldı. Düz 70 il... Əgər sənin dövründəki çarizim siyasətini 70 il əsərinə yazdıqımız sovet-

lər birliyinin müstəmləkəçilik siyasəti ilə müqayisə etsək, xalqın eyni belələrə düşür olduğunu, nəyi əldə etməkdə ləngidiyinin yalnız bu siyasətlə bağlı olduğunu aydınlaşdırmaq. Məgər 1917-18-ci illərdən 1990-cı illərədək xalqın yaşadığı - müstəqilliyinin zorla əlindən alınması, 70 il rus imperiyasının əsərinə yaşaması, torpaqlarının erməni əli ilə işğalı, repressiyalar, ləkələr, qırğınlar, qanlar, xalqın saysız-hesabsız dərəcədə şəhid verməsi tarixən davam etdirilən bu siyasətin bəhrələri deyildimi? Bu xalqın başının çəkmediyi belələr qalmadı.

Həsən bəy, banisi olduğun milli mətbuatın milli azadlıq hərəkatında nə qədər böyük rolu oldu, bilirsənmi? Qanında onsuz da azadlıq toxumu olan və mətbu çağırışlarla bu toxumların cücərərək azadlıq fədailərinə çevirdiyi azərbaycanlılar qanlar, qırğınlar bahasına 1991-ci ildə müstəqillik əldə etdilər. Müstəmləkədən yaxa qurtardıq, müstəqil olduq. Lakin birinci - 1918-ci ildə qazandığımız müstəqillik qədr itirilmək təhlükəsində idi budaqki müstəqilliyimiz də. Təsədüfə bax, elə mətbuat günündə - 22 iyulda gəldi xilaskarımız - böyük şəxsiyyət Heydər Əliyev. Vətəninin dar günündə - Azərbaycanı düşdüylə belələrdən xilas etmək, müstəqilliyini qorumaq üçün gəldi. Bu gəlişlə xalq da xilas oldu, müstəqilliyimiz də, xilaskarın özü isə xalqın ümummilli liderinə çevrildi. O Xilaskar sənin yaratdığın mətbuatın əsl dostu, qədrbiləni oldu. O gəlişlə ölkəmizdə azad mətbuat formalaşdı, mətbuat üzərindəki 70 illik senzura sistemi ləğv edildi. Yüzlərlə qəzet redaksiyaları yarandı. Jurnalistlərə söz, mətbuat azadlığı verildi. Onlar üçün fəxri adlar təsis olundu, əməkleri qiymətləndirildi, mənzil-məişət şəraitləri yaxşılaşdırıldı. Jurnalistlərin hər hansı problemini dəyə biləcəkləri ünvən - Mətbuat Şurası, daha sonra Medianın İnkişafı Agentliyi yaradıldı. Ən qürur duyulması hal isə o oldu ki, jurnalistlər dördüncü hakimiyyətin nümayəndələrinə çevrilib birinci hakimiyyətin bütün sahələrdə köməkçiləri oldular.

Həsən bəy, ötən 365-lərdə “Əkinçi”nin yubileyləri haqqında sərəncamlar imzalanıb, təntənəli bayram tədbirləri keçirilib. 2020-ci ildə “Əkinçi”mizin - Azərbaycan mətbuatının yubileyini qeyd etdik. Ölkəmizin Prezidenti cənab İlham Əliyev “Azərbaycan mətbuatının 145 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında” Sərəncam imzaladı. “145 il əvvəl - 1875-ci il iyulun 22-də görkəmli ziyalı və maarifçi-publisist Həsən bəy Zərdabi tərəfindən Azərbaycan dilində nəşr olunmağa başlamış “Əkinçi” qəzeti milli mətbuatımızın ilk nümunəsi və həmin dövr Azər-

baycanın ictimai-siyasi həyatının mühüm hadisəsi kimi tarixə düşmüşdür. Sonrakı illərdə çoxsaylı nəşrlərlə zənginləşən milli mətbuatımız Azərbaycan ədəbi dilinin və maarifçilik hərəkatının inkişafına əhəmiyyətli töhfələr vermiş, milli özünüdərk və istiqlal məfkurəsinin formalaşmasında, qabaqcıl ideyaların təbliğində böyük xidmətlər görmüşdür”. Sərəncamda deyilən bu sözlər mətbuatımızın dünənə - sənə - Həsən bəy Zərdabi şəxsiyyətinə və bugünü - biz jurnalistlərə verilən böyük dəyərdir.

Ey böyük ustad, ey böyük sələf, 30 yaşlı xələfin “Səs” qəzetindən də xəbər almaq istəyərsən, bilirəm. Odu ki, mən danışım, sən dinlə. Ölkəmizdə “Səs” kimi həm müstəqilliyimizlə yaşadıq, həm də müstəqilliyimizin bərpasında, ondan sonrakı Azərbaycanın mürəkkəb ictimai-siyasi həyatında sözünü deməyi bacaran çox az sayda qəzet var. “Səs” qəzeti respublikanın ağır günlərində bir qrup ziyalının ümummilli lider Heydər Əliyevə təkidlə Bakıya-hakimiyyətə gəlməsi üçün ünvanladığı məktubu və onun cavabını çəkmədən səhifələrində nəşr edən qəzetdir. Hansı ki, həmin dövrdə buna və digər haqlı səsinə görə təzyiqlərlə, təhdidlərlə qarşılaşmalı olmuşdu. Lakin “Səs” bugünkü Azərbaycan üçün hələ 30 il əvvəl öz haqq səsinə qaldırmış, böyük uzaqgörənliklə ulu öndərimizin mövqeyindən çıxış edərək xalqın qurtuluşunu böyük liderdə görmüşdür. Sonrakı illərdə də qəzet missiyasını ləyaqətlə yerinə yetirmiş, dövlət siyasətinin düzgün təbliğatçısına çevrilmişdir.

Bu qəzet sənin ənənələrinə sadıqlığı ilə bir qərinəyə yaxındır ki, ölkəmizin dünənindən bu gününə, bu gündən gələcəyə öz saldıqı körpülərlə yollanır. Bu qəzet artıq qəzetlikdən məktəbədək ucalıb. Ölkəmizdə nə ziyalılar həyat yollarına bu qəzetin cığıryla çıxıblar, ictimai-siyasi həyatın aparıcı qüvvələrinə çevriləblər. Ulu öndərimiz də vaxtilə bu qəzetə yüksək qiymət verərək demişdir: “”Səs” qəzeti mənim üçün çox əziz və artıq Partiyamızın tarixində möhtəbər yer tutmuş qəzetdir. Bu qəzet qorxmada ziyalıların mənə müraciəti və mənim cavabımı dərc edib İndi də durmadan modernləşir, yaxşılaşır, arzum budur ki, daha da modernləşsin, yaxşılaşsın”.

Həsən bəy, Azərbaycan mətbuatı ötən 30 ildə çətin və sınaqlarla dolu bir yol keçib. Yuxarıda da qeyd etdiyim 70 il, onun ardınca 1918-ci ildə qazandığımız, lakin əlimizdən alınan müstəqilliyimizin 1991-ci ildə bərpası illərindən üzü bu yana nə tarixi hadisələrlə qarşılaşıb. Bütün bu hadisələr kütləvi informasiya vasitələri tərəfindən tari-

xin səhifələrinə köçürülüb. Biz jurnalistlər 90-cı illərdə Birinci Vətən Müharibəsini, bu xalqın acılarını, başına gətirilən min bir oyunu qələmə almışıq. Həmin müharibədə verdikimiz minlərlə şəhiddən, sağlamlığını itirən minlərlə qazidən yazanlar olmuşuq. Bu xalq 90-cı illərdə torpaq itirib, biz o torpaqlara həsrət soydaşlarımızdan, qaçqın, köçkün, didərgin statusu ilə yaşayan insanlardan ürek ağrısı ilə yazanlar olmuşuq.

Ötən 18 ildə dövlətimiz torpaqlarımızın qaytarılması üçün bütün beynəlxalq qurumlara üz tutdu. Lakin biz haqq səsimizə səs verən olmadı. Biz jurnalistlər dövlət rəhbəri tərəfindən ölkəmizin inkişafı, eyni zamanda onunla paralel aparılan ordu quruculuğu, torpaqlarımızın geri alınması üçün görülen tədbirlərdən davamlı yazmışıq.

Həsən bəy, bilirsənmi, 2020-ci ildə, “Əkinçi”nin 145 illik yubileyindən cəmi 2 ay sonra nə baş verdi? Səbir kasamız daşdı. Ermənilərin yeni torpaq iddiaları ortaya çıxdı. Dövlətimizin başçısı onları susdurmağın vaxtı çatdığını bəyan etdi və İkinci Vətən Müharibəsi başlandı. Xalq öz liderinin ətrafında birləşib “dəmir yumruğu”a çevrilərək onu düşmənin başına endirdi. Bütün dünya Azərbaycanın hərbi taktikasına, birliyinə, həmrəyliyinə heyran qaldı. Biz 2020-ci ilin payızının 44 günündə düşmənin üzərində Zəfər çaldıq. Bu dəfə də minlərlə şəhidimiz, qazımız oldu. Lakin şərəf işimizi həll etdik, torpaqlarımızı geri aldıq. Neçə jurnalistimiz cəbhədən reportaj hazırlayarkən şəhid oldu. Bütün şəhidlərimiz, həm də həmkarlarımız üçün çox kədərli idi, lakin Zəfərimiz üçün də sevindik. Biz oğullu-qızlı - hamımız canımızdan keçməyə hazırıq. Təki bir qarış torpağımız düşmənin əlinə keçməsin. Axı torpaq namusdur. Həsən bəy, bilirsənmi, biz necə xoşbəxt jurnalistlərlik? Çünki Zəfərdən, qələbədən yazmaq nəsimimiz oldu. O torpaqlara gedib onları görmək qismətimiz oldu. Düşməni o yerlərdə daşı daş üstündə qoymayıb, xəbərin olsun. Lakin o torpaqların ətri eyni ətirdir: doğma ətir... Biz artıq Qarabağa qayıdıq, Böyük Qayıdış bu günlərdə başladı. Zəngilanın Ağalı kəndinin sakinləri dədə-baba yurdlarına qayıtdılar. Qarabağda bərpa işləri sürətlə aparılır. Xəmin gələcəkdə bütün rayonların yaxınları öz evlərinə qayıda biləcəklər. Bütün bunlardan mərhələli şəkildə yazmaq bilirsənmi, nə qədər xoşdur?

Bütün bunları sənə çatdırmağımızdan yəqin çox məmnun qaldın, Həsən bəy. Çünki ruhun narahat idi. Yaratdığın mətbu orqanın davamçılarının 30 ildə dayanmadan-durmadan bu mövzuda yazmaları böyük əndişənə çevrilmişdi. Gözün aydın, gözümüz aydın, ta torpaqlarımız azaddır. Böyük ustad, ruhun şad olsun, qəbrin nurla dolsun. Çox xoşbəxt insanmışsan. Xoşbəxtsən, ona görə ki, əsr yarımaya yaxın bir dövrün yaddaşlarda qalanı, xatırlananısan. Həm də həyatın ən vacib sahəsi, insanlara hava və su qədər vacib olan mətbuatda. Xoşbəxtliyin bir də ondadır ki, 147 il öncə “Əkinçi” ilə birgə səpdiyin toxum 147-dən ötən hər 365-də elə inkişaf edib, şaxələni, köklənib, cəmiyyətin elə bir gərəki sahəsinə çevrilib ki, indi artıq heç kim həyatını mətbuatsız təsəvvür edə bilmir...

Mətanət Məmmədova